

ВСУ „Черноризец Храбър”, Юридически факултет

катедра Правни науки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на

ДИСЕРТАЦИЯ

за получаване на научната степен „доктор на науките”

специалност наказателно право

професионално направление 3.6. право

НАКАЗВАНЕТО ЗА ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

проф. Лазар Груев

2019

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

§1. Актуалност на изследването

Наказателната отговорност се реализира **чрез наказването** на виновния за осъществяването на престъпление. Ето защо - и то е обяснимо - всички, без изключение, свързват наказателното право с наказване. Това е първата, неотменима реакция на всеки, когато се поставят въпроси, свързани с този клон на действащото право. И това, вероятно, е нормално. В съзнанието на хората наказателното право е санкционно, неговата задача, според тях, е единствено да накаже виновния и при това - колкото е възможно по-строго. В последните години, почти неотменно и без значение от вида мнозинство, парламентът ужесточава санкциите за отделни престъпления, реагирайки по този елементарен начин на "обществените очаквания", без да си зададе, и което е по-важното - без да си отговори на въпроса това ли е единствената възможност за да се подобри ефективността на наказателното право, съдейства ли тя за наистина ефективна борба с престъпността, постигат ли се целите на закона, усеща ли обществото промяна към успокояване и намаляване на престъпността. За мен това са риторични въпроси и категорично и единствено верния отговор е "не".

Сбъркан е подходът и въобще отношението към темата. Тя се принизява единствено до дискусия относно необходимостта от все по-засилваща се репресия, робува се на фетиши и се борави с твърде остарели "мантри". Илюзия е, че единствено по-тежкото наказание е панацеята, която ще реши многобройните проблеми, че ще възпре потенциалните извършители или пък - че ще удовлетвори засегнатите и ще им донесе чувство за справедливост.

Проблемът е много по-сложен и във всички случаи - комплексен. За мен той включва най-напред изясняване на целта, която обществото следва да постигне чрез наказването на престъпника. Когато тази цел е формулирана и разбираема (приемлива) за хората, следва да се оценят, детайлно проучат и характеризират средствата за нейното постигане. На тази база е необходимо по-нататък да се формулира **цялостно** системата от възможни санкционни последици и очертаят начините за прилагането им (поотделно или кумулативно).

Това е темата на настоящата разработка. Тя винаги е била, е и ще бъде **актуална**. Тя има своите корени и основание във философията на наказателното право, своето съдържание в конкретните, действащи към момента норми в тази област, и своето бъдеще - във възможните, необходими, полезни и целесъобразни промени, така щото в действителност наказателното право да се превърне в необходим и ефективен регулатор на твърде чувствителни обществени отношения.

Наказването е прогноза. И нейната точност е от изключителна важност, защото грешка в този процес води до лавинообразно натрупване на проблеми, до спирала без край и всъщност обезсмисля усилията на много, свързани по веригата, хора. Тази прогноза е свързана най-напред с лицето, виновно извършило престъпление, но наред с това (не казвам "след това") и с бъдещето на обществото и неговото "здраве".

Точността на прогнозата е пряко свързана с поставянето на точна диагноза. Защото никога не бива да се забравя, че винаги се наказва конкретен човек, а не просто статистически усреднен престъпник. Че наказването трябва да направи опит да повлияе именно на конкретен човек, на индивид със свои особености. На човек преживял своя живот, формиран от определени индивидуални фактори, довели до престъпване на най-сериозната граница, създадена от обществото, за да очертае

позволеното от непозволеното или другояче казано - законосъобразното от престъпното поведение. И да се опита да го върне отсам чертата, да го ресоциализира и даде възможност да изживее остатъка от живота си по правилата, които важат за всички. Това ще рече по-нататък, че диагнозата трябва точно да отчете и етапа, нивото и конкретните особености на обществената действителност към този момент, приемливостта на конкретната присъда с оглед възможното ѝ въздействие върху останалите членове на общността, да гарантира, че наложената санкция е точна, недискриминационна и като такава се приема от обществото за справедлива.

Ето защо твърдя, че **въпросът е комплексен**. Той тръгва от сърцевината на наказателното право, от разбирането, че основният метод, чрез който то регулира обществените отношения, е предвиждането и налагането на наказание, когато някой виновно е извършил престъпление. В практиката по приложението на наказателния закон този въпрос преминава през процеса на определяне вида и особеностите на възможните санкционни последици и завършва с определянето на конкретна реакция по отношение на конкретен човек в конкретна обстановка.

§2. Методологическа основа на дисертационния труд

Диалектическият метод като всеобщ метод на познанието е използван, за да се анализират действащите правни норми в областта на санкционната система, в тяхната неразривна връзка със социалните цели, които те преследват. Наред с това са използвани и частните методи на сравнителноправния анализ; формалната логика; индуктивният и дедуктивният метод; способите за тълкуване на правните норми и др.

§3. Предмет, цели и задачи на дисертацията

Предмет на изследване е комплексът от въпроси, свързани с наказването за престъпление, разбирано като цялостен процес по реализиране на наказателната отговорност. Понятието за санкционни последици не се ограничава единствено до предвидените в закона наказания и възможните мерки за въздействие. Съдържанието му е много по-богато и обхваща редица други възможни и законосъобразни мерки и/или процедури чрез които се въздейства и реагира по повод виновно извършено престъпление. В дисертацията предмет на анализ е именно многообразието на различните по характера и съдържанието си санкционни последици, разгледани поотделно и при тяхното взаимодействие.

Целта на дисертационния труд е те да се анализират критично и на тази база да се формулира цялостен, теоретично обоснован модел на санкционната система, който да способства за повишаване ефективността и усъвършенстване практиката при реализацията на наказателната отговорност.

За постигането на тази цел се поставят следните основни **задачи**:

да се анализират особеностите на системата от санкционни последици и теоретично се изведе и обоснове характера ѝ на своеобразна дуалистична система;

поотделно да се изследват характерните особености на отделните видове наказания, като, включително и на базата на сравнителноправен анализ се мотивират предложения съответно за отпадането, промяната или преформулирането на регламентацията на някои от тях;

да се обсъди и обоснове необходимостта за подразделянето на наказанията на основни и допълнителни;

да се анализират особеностите и недостатъците на условното осъждане и другите случаи на освобождаване от изтърпяване на наложеното наказание с цел формулиране на подходящи предложения за промяна и допълнение в регламентацията;

да се анализира подробно освобождаването от наказателна отговорност (чл. 78а НК) и се съпостави с хипотезите на отказ от наказване, формулирани в особената част на кодекс;

да се изследват предвидените и се предложат нови мерки за въздействие, контрол и възпитание;

да се обоснове предложението за обособяването на т.нар. допълнителни последици от осъждането;

последователно да се изследват особеностите при наказването на непълнолетните, при етапите на умишлената престъпна дейност и при множество престъпления;

да се направи паралел и обосноват критериите за разграничаване на наказателната от административнонаказателната отговорност;

да се обсъдят проблемите при санкционирането на юридически лица.

§4. Научна новост на дисертацията

В цялост проблемите при наказването за престъпление не са били предмет на самостоятелно изследване в нашата теория. Научна новост са обосноваването на базата на комплексен анализ и обобщено представени в изследването научни изводи, определения и понятия, както и формулираните в обобщен вид множество предложения *de lege ferenda*.

§5. Практическо значение

Резултатите от изследването, доколкото представляват предложение за цялостен модел за конструиране на санкционната система на наказателния закон могат да бъдат използвани при дебатите за усъвършенстване на законодателството, както и в практиката на правоприлагащите органи.

§6. Обем и структура

Общият обем на дисертацията надхвърля малко над 200 страници, включително библиографска справка, съдържаща близо 120 заглавия на кирилица и латиница; резюме на английски и ключови думи на български, английски и немски езици. Бележките под линия са 85.

Структурно дисертацията не е подразделена формално на глави, а на последователно преливащи се параграфи, които все пак тематично, а и графично (нова страница), когато изложението го налага, са обособени в групи.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **първата** група са обособени някои предикатни за изследването въпроси, а именно: формулирането на темата; някои терминологични уточнения, целящи избягването на двусмислие и най-вече аргументацията относно *последователността* на изложението.

Обоснова се твърдението, че най-напред трябва да се очертаят основните характеристики на сега действащата система, защото тя е основата, върху която следва да се градят изводите и съответно свързаните с тях предложения.

Необходимо е по-нататък да се съпостави тази система с примери от чужди законодателства и съответно да се съизмери с критериите, очертани в наказателното право на ЕС, вкл. чрез практиката на Съда по

правата на човека (ЕСПЧ) и Съда на ЕС (СЕС), доколкото "европейската перспектива" е онзи мащаб - от една страна, и - коректив - от друга, който никога не бива да изпускаме от погледа си, още повече, че „европейската перспектива”, доколкото България е член на Съюза, е по същество и българска.

Посочва се, че на тази основа следва да се формулират предложения, но не просто за промяна в системата от наказания или мерките за въздействие, а цялостно за промяна на комплекса от възможни последствия, свързани и осъществявани от органите на съдебната власт, които - от една страна ще съответстват на съвременните достижения на наказателното право в международен план, а - от друга - ще бъдат съобразени със специфичните наши, български особености и традиции в тази област.

Отбелязва се, че в началото стои фундаменталният (предикатен) въпрос за понятието и същината на наказателната отговорност. И по-скоро въпросът за реализацията на наказателната отговорност по отношение на лица виновно извършили престъпление и се изтъква, че по необходимост в тази си част темата следва да разгледа и въпросите свързани с "освобождаването от наказателна отговорност (наказание)" и налагането на други мерки.

Коментира се един изключително важен и често дискутиран въпрос, свързан с необходимостта от ясното разграничаване в общата част на закона на престъпленията съобразно степента на обществена опасност, т.е. дефинирането на наказателните правонарушения на престъпления и простъпки. Това е важно не само по отношение на предвидените в материалния закон мерки за държавна принуда (вкл. освобождаване от наказание; условно осъждане; замяна на предвидено наказание с мярка за въздействие и т.н.), но и при очертаването в

процесуалния закон на диференцирани процедури, което ще даде възможност за нюансирано въздействие при реализацията на наказателната отговорност.

Сериозно трябва да се помисли и за разграничаването на предвидените в НК наказания, като ясно се посочи кои от тях са главни (предвидени са и могат да се налагат самостоятелно) и допълнителни – такива, които се налагат само заедно с друго – основно – наказание.

Отбелязва се по-нататък въпроса за връзката между материалното наказателно право и наказателния процес.

Отбелязва се изрично, че извън това изследване остават някои, иначе особено интересни, въпроси, като например проблемите на институтите на съкратеното съдебно следствие в производството пред първата инстанция или решаване на делото със споразумение. Без съмнение те имат отношение към темата, но проблематиката, поради доминиращо процесуалния си характер, и най-вече предвид обема ѝ, надхвърля разумните рамки и разглеждането ѝ би – в известна степен – „разконцентрирало” изложението, като се посочва, че тя се нуждае от допълнително и самостоятелно (последващо) изследване.

Посочва се, че по-нататък следва да се обсъдят специфичните проблеми възникващи в процеса на наказване на непълнолетните; при отделните стадии на умишлена престъпна дейност; отделните форми на съучастие; както и при множество престъпления.

* * *

Във **втората** група са обединени: анализа на *системата* от санкционни последици; същността и целите на *наказанието*; както и подробният коментар на отделните *видове* наказания, вкл. необходимостта от подразделянето им на основни и допълнителни.

Наказателният кодекс предвижда основно две възможни последици като реакция при извършването на престъпление. Това ясно се вижда още в началото на закона. Законодателят изрично посочва, че този закон определя (1) *кои* общественноопасни деяния *са престъпления*, (2) какви *наказания* се налагат за тях, както и определя (3) случаите, когато **вместо** наказание се прилагат *мерки* за общественно въздействие (чл. 1, ал. 2 НК).

При определяне характера на системата от санкционни последици в българското наказателно право думата **вместо** е подвеждаща. Сякаш се касае до система от монистичен тип, при която действа правилото *или/или*. Или наказание или мярка.

В доктрината, особено в исторически план, за характера на наказателното право, а това значи за неговия основополагащ фундамент, се мисли най-вече през призмата на два, както ги нарича Долапчиев¹, основни принципа – принципът на деянието и принципът на дееца. Особено добре те са разработени в немската теория на наказателното право като дават основание на авторите да обособят (нека да подчертая още веднъж – като теоретична възможност) два типа наказателно право – едното, основано на деянието (*Tatstrafrecht*) и другото – на дееца (*Taeterstrafrecht*). В основата на това разделение стои въпросът за основанието на наказателната отговорност – по-общо – и за строежа на наказателния закон – в частност. Дали законът ще се основава на описани чрез признаците им деяния, извършването на които, при наличие и на другите предпоставки, ще води до възникване на наказателна отговорност, или – той ще се основава на описание качествата на определени групи (тип) хора, потенциално опасни за обществото, поради възможността (склонността) си да вършат престъпления. Казано другояче, дали в основата **на наказването** ще

¹ *Долапчиев, Н.*, Наказателно право, обща част, том първи, шесто издание, С., 1945, с. 463

лежи конкретната вина (отношение) на дееца към конкретно осъществено деяние, или – поведението въобще на едно лице и оттам – неговата потенциална опасност (виновност) за (към) обществото (нем. *Lebensfuehrungsschuld*)².

Принципът на деянието и принципът на дееца са в основата на подхода **при наказването** за престъпление. Ако в основата на наказателния закон е поставено деянието, посочени са основните му признаци и чрез предвиденото наказание – степента на неговата обществена опасност – то ясно е, че санкцията за него ще съдържа в не малка степен елемент на възмездие, съразмерен, реципрочен „отговор” от страна на обществото на стореното от дееца зло. И обратното – ако в основата си наказателното право е ориентирано преди всичко към особеностите на дееца, неговото поведение в обществото и оттам – потенциалната опасност, която той представлява за това общество, то санкцията няма да е възмездие, а преди всичко индивидуална превенция, съдържаща, отнемане възможността да се сторва зло за в бъдеще, с други думи тя няма да е съразмерно „мерило” за определено по индивидуалните си особености деяние, а „оценка” за извършителя му, обоснована включително и предимно от досегашното му поведение, от заплахата, която той потенциално представлява за защитените от правото блага.

Посочва се на тази основа, че в теорията на наказателното право се обосновават разбиранията за монистична и дуалистична система от санкционни последици.

Прави се извод, че съгласно НК, българската система е по характера си своеобразна дуалистична система, защото при определени,

² *Jescheck, H.-H.*, Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, 5 Auflage, 1996, Berlin, S. 54

предвидени в закона обстоятелства, е възможно наред с наказанието да се наложи на дееца определена мярка за въздействие.

В параграфа, посветен на *наказанието* се посочва, че съвременните наказателноправни системи, формулирайки същността и целите му, винаги подчертават неговия двукратен характер. От една страна да е възмездие, съответен отговор на престъплението, тежестта му да е съизмерима и адекватна на обществената опасност на извършеното, но от друга – да е в състояние да въздейства превантивно на извършителя и останалите членове на обществото. Въпросът обаче е в баланса. Прави се извод, че у нас той е нарушен и то в значителна мяра. Съчетавайки двете функции, наказанието следва да е преди всичко съизмерима, адекватна реакция, която по категоричен начин съдържа в себе си оценката на обществото за стореното зло, да е „достоеен“ отговор, съобразен с причинените вреди, които понякога засягат най-ценните човешки блага, включително живота при убийството. Акцентира се на необходимостта да изградим такава система от санкционни последици, съдържаща двете възможности, „двата пътя“ – на наказанието и на другите мерки за въздействие, която при съчетаването им, ще съхрани или по-точно – ще изгради баланса, обединяващ в едно справедливото възмездие, което обществото и пострадалия очаква, и грижата за бъдещето, изразена в ясно посочени стъпки към индивидуалната и генералната превенция. Но това означава да изградим такава система, при която всеки един от елементите ѝ, запазва основната си характеристика и функция и същевременно – в съчетание с другия, в по-висока степен съдейства за ефективността на наказателното право.

Прави се извод за необходимостта от задълбочен преглед на системата от предвидените в НК наказания, като на тази база се предложи от нея отпаднат онези, които по естеството си нямат, а и не

могат да имат типично присъщата на наказанието характеристика и не са в състояние да осъществят функциите, с които то е натоварено, а за други – да се измени и допълни законовата регламентация.

В началото на раздела посветен на *отделните видове наказания* се прави уговорката, че авторът няма идеята да обсъжда подробно и в детайли режима и всички особености на различните, сега предвидени в закона, наказания. Те се обсъждат единствено през призмата на основната за съчинението проблематика - очертаване и изграждане на добре балансирана система от санкционни последици от дуалистичен тип и мястото и ролята на всяко едно от тях. Както и дали се налага въвеждането на нови, непознати до този момент наказания.

Започва се с разглеждането на наказанието лишаване от свобода. Прави се анализ както на срочното, така и на безсрочното (до живот) лишаване от свобода, като този анализ позволява казаното да се обобщи така:

Доживотният затвор без замяна следва да отпадне от каталога на наказанията по НК. Не е хуманно, а и не е необходимо, само по конюнктурни съображения запазването на наказание, което не само че не може да е ефективно, но и по същество противоречи на основополагащи принципи на правото. Ако приемем, че едно престъпление е особено тежко и неговият извършител непоправим, то в конкретния случай, след конкретната преценка на съда, при съобразяване на всички – и с оглед специалната и с оглед генералната превенция – обстоятелства, то той в действителност може да остане изолиран в местата за изтърпяване на наказанието до края на живота си. Но нека не предреждаме този въпрос в закона, нека не създаваме необратима ситуация, криеща своите рискове и съдържаща повече подводни камъни, отколкото могат да се забележат отнапред. Възможността е шанс, а шансът е стимул. Стимул към по-

добро поведение, стремеж да се запазиш, оцелееш и възстановиш въпреки условията. Това е шанс не само за осъдения, но и за обществото.

Като най-тежко наказание доживотният затвор никога не бива да бъде предвиждан като единствено, а това значи абсолютно определено наказание. Струва ми се за уместно в съответните норми на особената част той винаги да се предвижда като алтернатива на лишаването от свобода. Подобно решение цели двоен ефект. От една страна законодателно предвидената санкция ще е съответна на тежестта на престъплението от даден вид. От друга – това ще даде възможност на съда – при индивидуализацията – да съобрази конкретната тежест на конкретното престъпление и да наложи онова наказание, което в най-висока степен ще е съобразено с особеностите на конкретния деец.

Лишаването от свобода също се нуждае от „ремонт”. Размерът му - тук става въпрос преди всичко за максималния размер в изключителните случаи - следва да бъде намален. Тридесет години означава на практика до живот. За да бъде разумна алтернатива на доживотния затвор и същевременно да държи сметка за реалните възможности едно лице да се ресоциализира след изтърпяването му, то този срок следва да бъде намален максимум на двадесет години и то да бъде предвидено действително в изключителни случаи, специално указани в особената част на закона.

Подробен е анализът на наказанието глоба. Той започва с твърдението, че това е едно от най-лошо регламентирани наказания в закона. Коментарът се базира както на сравнителноправни позовавания, предимно на немския Наказателен кодекс (StGB), така и на регламентацията в правото на ЕС, като се посочва, че разпоредбите в тази област трябва да са синхронизирани, което ще рече да съответстват на европейския стандарт и принципите, утвърдени в това общо

пространство на законност и справедливост, както и на зачитане на човешките права и свободи. В последните години особено се откроява принципа на взаимното признаване на съответните решения, постановени в една държава–членка в другите членове на общността, в основата на който лежи доверието помежду им. Това означава, че (включително и) регламентацията на наказанието глоба следва да е в синхрон (да съответства на) с добрите европейски практики.

В рамките на ЕС основополагащият инструмент в тази област е РР 2005/214/ ПВР относно прилагането на принципа за взаимно признаване на финансови санкции, изменено с РР 2009/219 ПВР. У нас те са транспонирани чрез Закона за признаване, изпълнение и изпращане на решения за конфискация или отнемане и решения за налагане на финансови санкции (ЗПИКонфОтнНалФС)³. Отбелязва се, че рамковото решение, както и закона имат далеч по-широк предметен обхват и не се отнасят единствено до глобата като наказание по наказателния закон. Но, без съмнение, тя е в основния им предмет, доколкото съгл. чл. 3, ал. 1 ЗПИКонфОтнНалФС *„Решение за налагане на финансови санкции е влязъл в сила в държава – членка на Европейския съюз, акт за налагане на задължение за плащане на: 1. глоба, ... наложена с акт на съдебен...орган за извършване на престъпление . . .”*.

Лошата регламентация води и до ниска ефективност на това наказание. На тази база се правят и предложения за промяна. Посочва се, че глобата следва да бъде запазена като едно от основните наказания в НК - предвиждано за относително по-леки престъпления като самостоятелно или – за по-тежките като кумулативно наказание, съчетано с лишаване от свобода. Същевременно, за да е ефективно и най-вече – съответно, трябва да се промени регламентацията му и се въведе

³ Обн. ДВ, бр. 15 от 2010 г., изм. и доп., ДВ, бр. 55 от 2011 г.

подневната система, позволяваща в случаите на неизпълнение, замяната му с лишаване от свобода. Конкретните параметри – както по отношение на предвидените брой вноски, така и за техния размер е необходимо да се уточнят с оглед цялостната концепция за наказателна политика и съотношението между отделните елементи на санкционната система на НК. Само така ще е възможно ефективното и диференцирано приложение на отделните наказания, всяко от които ще има своето място, роля и значение при осъществяване на наказателната репресия.

Относно конфискацията е отбелязано, че тя традиционно присъства в българския НК, макар често в годините назад да е била повод за дискусии или дори открито неприемане. Посочено е, че се налагат промени в регламентацията, които основно се свеждат до премахване възможността предмет на това наказание да е имущество (или част от имущество) на осъдения. Предмет на конфискацията следва да останат само индивидуално *„определени имущества на виновния или на части от такива имущества“* (чл. 44, ал. 1, *in fine* НК). Конфискацията следва да бъде допълнително наказание, което в съчетание с лишаването от свобода – при подходяща пропорция – ще засилва устращаващия ефект на предвидената санкция от една страна, а от друга – ще дава възможност на съда да определи съответно наказание, което е съобразено с конкретната тежест на престъплението.

Значително място е отделено на наказанието пробация. Като възможна последица при извършването на престъпление пробацията е позната отдавна, при това в много страни и навсякъде е едно от често използваните средства в борбата с престъпността. Но никога и никъде като наказание. Защото по същество тя е и остава мярка (съвкупност от мерки) за контрол и въздействие. Мярка, но не и наказание. Тя е „втората

следа”, другата, наред с наказанието, възможност за реакция, „различният път” за постигане на единната цел.

Регламентацията на пробацията в българския НК създава и определени конституционни проблеми. Имам предвид разпоредбите на чл. 67, ал. 3 и чл. 70, ал. 6 НК, които – най-общо казано – предвиждат възможността съдът да постанови пробационна мярка през изпитателния срок. Да постанови пробационна мярка, при сегашната регламентация означава да постанови наказание. А ако това наказание не е предвидено в санкцията на престъплението, за което лицето е осъдено? Излиза, че съдът ще постанови друго, различно от предвиденото в особената част наказание и така ще се отклони от един от основните принципи в наказателното право, а именно, че за всяко престъпление се налага това наказание, което изрично е предвидено за него към момента на извършването му. Пробационните мерки по време (а в някои случаи, защо не, и след това) на изпитателния срок (в най-общ смисъл) са не само полезни. Те са често необходими до степен на задължителност. Те са типична, разумна и често прилагана мярка, която допълвайки наказанието, има (трябва да има) основна роля в процеса на наблюдение, контрол и въздействие върху осъдения. Те са ориентирани към бъдещето, ограничавайки правата на дееца в настоящето. В различни сфери и с различна продължителност и интензитет. Постановявайки ги, съдът се съобразява преди всичко с личността на осъдения, но, разбира се, държи сметка и за особеностите на деянието.

Анализират се и съответните разпоредби на наказателното право на ЕС в тази област, както и тяхното имплементиране в българското законодателство.

Основният инструмент за съгласуване политиката на държавите-членки в тази област е РР 2008/947/ ПВР за прилагане на принципа за взаимно признаване на съдебни решения и решения за пробация.

Рамковото решение е имплементирано в Република България с приемането на Закона за признаване, изпълнение и изпращане на съдебни решения и решения за пробация с оглед упражняване на надзор върху пробационните мерки и алтернативните санкции (ЗПИПробНадз)⁴. Законът – в чл. 3 – съдържа легални дефиниции на основни понятия, вкл. в т. 6 – на понятието „**пробационни мерки**”. Те са определени като *„задължения и предписания, наложени на физическо лице от компетентен орган на издаващата държава в съответствие с националното ѝ законодателство, във връзка с наказание с **отложено изпълнение, условно отложено осъждане или условно освобождаване.**”* (к.м.). В тази връзка следва да се посочи и определението на понятието „**решение за пробация**” (чл.3, т. 5), което е *„окончателен съдебен акт или окончателно решение на компетентен орган на издаващата държава, взето въз основа на такова съдебно решение, с което се: а) разрешава **условно освобождаване** и б) налагат **пробационни мерки**”* (к.м.).

Философията на Рамковото решение и по необходимост – и на нашия закон – е ясна и напълно в съответствие с общоприетото в останалите държави разбиране за същността, мястото и ролята на пробационните мерки. Това са мерки, които се определят във връзка с наложено наказание лишаване от свобода (или друго наказание ограничаващо свободата на осъдения), чието изпълнение е отложено условно, или в случаите на условно/отложено осъждане или предсрочно освобождаване.

⁴ Обн. ДВ, бр. 25 от 2012 г., в сила от 28 април 2012 г.

Останалите наказания, а именно: лишаването от права (чл. 37, ал. 1, т. 6, 7 и 9 НК), лишаването от военно звание (чл. 37, ал. 1, т. 10 НК) и общественото порицание (т. 11) не се обсъждат подробно. При анализа те са разделени на няколко групи с оглед различната им същност и предназначение.

Първата група включва лишаването от право „да се заема определена държавна или обществена длъжност” (т.6) или „да се упражнява определена професия или дейност” (т.7). Сами по себе си те могат да бъдат ефективни санкции при определена категория престъпления. От една страна тези санкции се предвиждат в онези случаи на престъпления, чрез които се засягат специфични обществени отношения, свързани именно със заемането на определена длъжност или упражняването на определена професия. Основният въпрос обаче е, дали те следва да останат именно като наказания в системата от санкционни последици. Предлага се те да бъдат включени в каталога от мерки за въздействие и контрол.

Наказанието е такава последица, която, за да бъде наложена, трябва изрично да е предвидена в разпоредбата на особената част и да бъде определена както по вид, така и по размер (срок), и то – съобразно степента на обществена опасност на престъплението от даден вид. Обратното е при мерките. Те са предвидени в общата част, налагат се по преценка на съда във всеки конкретен случай съобразно детайлната преценка на неговите особености, изцяло са съобразени с личността на виновния и продължителността им е съобразена с тази комплексна, но – нека повторя – конкретна преценка - на особеностите на отделния случай.

Във втората група е поставено „лишаването от право на получени ордени, почетни звания и отличия” (т. 9). Предлага се то да

отпадне. Не само от каталога на наказанията, но и от „списъка” на мерките за въздействие и контрол. Не се предлага обаче да отпадне от възможните санкционни последици, т.е. от процеса по наказване за престъпление. Подробното пояснение е при разглеждането на т. нар. „допълнителни последици”, свързани с осъждането.

В третата група са поставени „*лишаването от военно звание*” (т. 10) и „*общественото порицание*” (т. 11. Предлага се изрично да се предвиди, че „лишаването от военно звание” е допълнително наказание, което се налага винаги наред с друго, основно наказание. Възприетата и понастоящем гъвкавост относно определянето му - в едни случаи като задължително, кумулативно, а в други – като възможност, също е добре да се запази. Следва да се помисли и по въпроса, дали тази санкция да не се предвиди и в други състави на престъпления, извън тези по глава тринадесета. Например за престъпленията против отбранителната способност на републиката, против информацията, представляваща държавна тайна, и против чуждестранната класифицирана информация (глава дванадесета), когато са налице условията, а това ще рече виновния да притежава военно звание.

Предлага се по-нататък наказанието обществено порицание (т. 11) да бъде заличено. Това наказание е изживяло времето си. Създадено е и обосновано през друга епоха. Време, през което в обществото действаха други правила и съществуваха други взаимоотношения. Тогава, при публичното порицаване на виновния, „*което се обявява пред съответния колектив, чрез печата или по друг подходящ начин*” (чл. 52 НК) се разчиташе на възпитателното въздействие на този колектив, който като знае за присъдата, ще предприеме мерки за възпиране и поправяне на дееца. Тогава беше време, когато в НК действаха правилата за освобождаване от наказателна отговорност с предаване на обществено

поръчителство или с налагане мерки за обществено въздействие от другарски съд, които последователно – през 1991 и 1997 г. бяха отменени. Това време безвъзвратно е отминало.

Няма съмнение, че публичността при наказването за престъпление е един от важните фактори за неговата ефективност и най-вече с оглед генералната превенция. В съвременните условия обаче, възможността на обществото да бъде информирано е значително по-висока. Средствата за масово осведомяване, вкл. интернет, разбира се, ежечасно ни правят свидетели на извършени посегателства на обществения ред, дори в определени случаи, се остава с впечатлението за прекаленост. Това е неизбежно и трябва да се примирим. Днес ние сме информирани не само за присъди, постановени от съдилищата, но и – по необходимост – често ставаме преки свидетели на началото и развитието на целия процес по наказване. Общественото порицание, т.е. оповестяването на присъдата по подходящ начин, да остане като една от възможните допълнителни последици, свързани с осъждането. В края на тази група въпроси се обосновава необходимостта от изричното диференциране в закона на основни и допълнителни наказания. Посочва се, че подобно деление е познато в много страни. То не е чуждо и на нашето по-старо наказателно право.

* * *

В **третата** група са включени въпросите за *условното осъждане* и другите случаи на освобождаване от изтърпяване на наложено наказание; *освобождаването от наказателна отговорност* и *отказа от наказване*.

Критичният поглед върху института на *условното осъждане* започва с преглед на някои чужди законодателства, доколкото този институт е познат на всички модерни наказателни системи. Краткият

сравнителноправен коментар (Англия, Белгия, Австрия, Франция и най-вече Германия) позволява по-нататък да бъдат формулирани и някои предложения за промяна.

Положително се оценява изискването на нашия закон за една *благоприятна прогноза* от страна на съда относно възможността, целите на наказанието да бъдат постигнати и без осъденият да го изтърпява ефективно. Това е задължително условие и в другите правни системи, условие, неотменимо свързано със същината на института на условното осъждане. У нас то е формулирано добре, дори по-добре от някои чужди законодателства, защото съчетава от една страна преценката дали така ще се постигнат целите на наказанието (а това означава и генералната превенция) и същевременно от друга – поставя акцента върху (*преди всичко* по думите на закона) поправянето на осъдения. По този начин се обосновава идеята, че условното осъждане трябва да съчетае изискването за възпиране на неустойчивите членове на обществото от подобни деяния и същевременно да въздейства на конкретния осъден.

Акцентът е върху недостатъците на правната уредба понастоящем, която в някои части е остаряла, в други – неясна и неефективна и като цяло следва да бъде подобрена. Това е така, както по отношение на възпитателните грижи, така и (най-вече) относно мерките за контрол и въздействие по време на изпитателния срок. Вниманието е концентрирано върху тези въпроси, защото те имат пряко отношение към темата на изследването. Колкото по-добре са уредени в закона, толкова по-ефективен ще е и институтът на условното осъждане.

Липсата на ясна законова регламентация по отношение възлагането на възпитателните грижи води до трудности в практиката.

Критикува се разрешението за възлагане на пробационни мерки по време на изпитателния срок. Но не като ефективност или необходимост,

а най-вече с оглед обсъденото по-горе в работата, че пробацията (засега) е в системата от наказания. В крайна сметка изпълнението на подходяща и съобразена с индивидуалните особености на дееца пробационна мярка е най-доброто измислено до сега средство за проверка и контрол именно по време на изпитателния срок. Отбелязва се, че с въвеждането на електронното наблюдение, напълно съобразено със съвременните условия и тенденции в тази област, се увеличава не само сигурността, но в крайна сметка и ефективността от прилагането на мерките за проверка и контрол. Допълнителна гаранция за навременното и стриктно изпълнение на пробационните мерки през изпитателния срок (за разлика от възпитателните грижи) е предвидената в чл. 68, ал. 3 НК възможност – при неизпълнението им без основателна причина – съдът да постанови условно осъденият да изтърпи изцяло или отчасти отложеното наказание лишаване от свобода.

Посочва се, че съществен недостатък на уредбата относно условното осъждане у нас е липсата на елементи в този институт от т.нар. „възстановително” (компенсационно) правосъдие като на базата на примери от немската теория и практика се правят предложения за промяна.

От останалите хипотези на освобождаване от изтърпяване на наложено наказание – предсрочното освобождаване (чл. 70 и сл.); във военно време (чл. 42 НК); на непълнолетните (чл. 64 НК); помилването (чл. 74 НК) и по отношение на наказанията, наложени по дела за престъпления, които се преследват по тъжба на пострадалия (чл. 84, ал. 3 НК) макар и накратко са обсъдени само два – чл. 70 и чл. 84, ал. 3 НК.

Това служи за повод да се обсъди теоретично положението познато на западната и особено немската наказателноправна доктрина и практика, където се прави ясно разграничение между признаването на

подсъдимия за виновен (Schuldspruch) и определянето (постановяването) на наказание на този виновен за извършено от него престъпление (Strafausspruch). На тази основа и през тази призма се разглеждат (анализират), сравняват и отграничават различните, предвидени в наказателния закон, възможности за въздействие по отношения на признатия за виновен в извършването на престъпление, които не винаги (не непременно) са свързани с определяне на наказание, а често съдържат възможността за друга, различна реакция от страна на държавата.

В раздела, посветен на *освобождаването от наказателна отговорност*, се разглежда подробно и анализира особено критично разпоредбата на чл. 78а НК. Самият термин „*освобождаване от наказателна отговорност*” е неточен, неправилен, подвеждащ и най-важното - не изразява същността на института. Посочва се, че при сегашната уредба, след като е разгледал делото, съдът изрично признава подсъдимия за *виновен в извършването на престъпление*, но не му налага предвиденото за това престъпление наказание – освобождава го от него - и го санкционира с глоба (парична санкция) в определен от закона размер – от хиляда до пет хиляди лева.

С други думи – едно виновно за извършването на престъпление лице отговаря за него, но бива наказано по друг (различен) начин. Не чрез предвиденото за това престъпление наказание, от което той бива „освободен”, а чрез парична санкция в определен размер. Настоява се, че същината на този институт е „освобождаване от наказание”, така както е било и по старото ни право. Тезата се аргументира и с оглед практика на ВКС.

След въвеждането ѝ, разпоредбата на чл. 78а е била обект общо на шест промени, като не всичките особено удачни. През годините те бяха

ориентирани основно в две противоположни (дори взаимоизключващи се) посоки. От една страна – се разширяваше приложното поле на института, но от друга – се ограничаваха хипотезите на това приложение. Ако посочените параметри могат да бъдат променящи се, то сегашната уредба страда от два други – за мен – особено съществени недостатъка.

Първият е заложения в разпоредбата автоматизъм. Ако са налице законово установените предпоставки и отсъстват предвидените възможни ограничения, то съдът „автоматично” освобождава подсъдимия от наказание и му налага глоба. Този автоматизъм изключва обсъждането на някои твърде важни за ефективното наказване обстоятелства. Например, тези, свързани с личността на подсъдимия, мотивите и подбудите за осъществяване на деянието, отношението му след като престъплението е извършено, вкл. и към пострадалия, с изключение на възстановяването на *имуществените* вреди. Но по-важното е, че липсва изискване за т.нар. благоприятна прогноза.

Вторият съществен недостатък е пряко свързан с първия. С освобождаването от наказание и налагането на глоба нещата приключват. Държавата се отказва от каквото и да е наблюдение или контрол, дори не прави опит за някакво въздействие или превъзпитание. Тя не бива да се отказва обаче да положи грижи за него, да направи опит за положително въздействие.

Прогнозата ще изследва възможността и по този начин (чрез глоба) да се постигнат целите на наказването и в зависимост от тази преценка, ще е в основата при определянето на подходящи за дееца мерки за въздействие и възпитание. Подходящи са напр. някои от пробационните мерки.

В последния параграф от тази група са разгледани случаите на *отказ от наказване*. Основната разлика от разгледаните случаи на

освобождаване от наказание е, че при реализацията на това освобождаване винаги основна роля има съответен орган на съдебната власт – съд, а в случаите на непълнолетни извършители – и прокурора. Именно те *освобождават* лицето и определят вместо наказание друга мярка за въздействие, чрез която реализират отговорността за стореното престъпление.

При отказа от наказване това не винаги е така. В някои случаи *ненаказването* е по силата на самия закон, което изключва намесата и преценката на определени органи. Тези хипотези се разгледат по-подробно и се анализират техните особености. В изложението те са подразделени на няколко групи. Най-напред случаите, свързани с обстоятелството, че самият деец (извършителят) е претърпял (или може да претърпи) тежки вреди от престъплението. Често тези хипотези са свързани с определено състояние на дееца или тежки морални травми за него. Тук са разгледани чл. 125, 126, 225б НК; а така също и случаите на недоносителство и укривателство, при които основанията са свързани с някои морални категории, които житейски са трудно преодолими чрез правни средства.

Разгледани са и други случаи на отказ от наказване. Основание да бъдат обединени в една група е обстоятелството, че при тях за разлика от разгледаните, основанието е свързано с действия на лицето (лицата), които в една или друга степен, могат да се определят най-общо с идеята за т.нар. възстановително правосъдие. Действията или волята на пострадалия имат значение при предвидената в разпоредбите на чл. 343, ал. 2 и 343а, ал. 2 НК възможност наказателното производство да бъде прекратено, „*ако пострадалият поиска това*”. Анализирано е и решение на КС от 2005 г.

В края на този раздел се илюстрира една възможност, известна на някои от чуждите законодателства, но непозната у нас.

Става въпрос за институт уреден в немския наказателно-процесуален кодекс, но с пряко отношение към материалното наказателно право (§ 153a I StPO). Същината може да се опише така: отказ от повдигане на обвинение, който е под условие. Може да бъде приложен само за престъпления с по-ниска степен на обществена опасност. Осъществява се от прокурора, който не повдига обвинение на този етап, а определя на извършителя изпитателен срок като назначава изпълнението на определени мерки през него. Част от тях – в зависимост от тяхната интензивност и характер – след одобрение на съда. След изтичане на срока се прави окончателна преценка за поведението на лицето по време на изпитателния срок, спазването на определените мерки и най-вече – дали те са оказали необходимото въздействие за поправянето на дееца. Ако ефектът е постигнат и с висока степен на вероятност може да се очаква, че опасността от рецидив е избегната, се приема окончателно решение, с което делото се прекратява. То има силата (ефекта) на съдебно решение или присъда и за това (същото) деяние на лицето не може да бъде повдигнато ново обвинение.

Посочват се някои аргументи в подкрепа. Институтът няма да се приложи без съгласието на обвиняемия. Ако той не желае, то прокурорът ще повдигне съответното обвинение. Той се прилага след одобрение от съда. Върху дееца се прави опит за въздействие чрез подходящо подбрани и законово разписани мерки.

* * *

В **четвъртата** група са разгледани *другите мерки* за въздействие, контрол и възпитание и *допълнителните последици* от осъждането.

Другите мерки за въздействие, контрол и възпитание, наред с наказанието, стоят в основата на дуалистичната ни санкционна система. Основната слабост (недостатък) на нашата санкционна система е липсата на единна (цялостна) уредба на тези мерки в общата част на наказателния закон. Поначало, възможността наред с - или в някои случаи вместо – наказание да се приложат съответни други мерки от страна на държавата по отношение на лице, осъществило общественоопасно деяние стои в основата на модерните наказателноправни системи. Приема се, че тяхната прецизна уредба в общата част на закона, непосредствено след материята за наказанията, е задължително условие, условие, без което не може.

Обсъждат се последователно принудителните медицински мерки и се акцентира на мерките, които се налагат по време на изпитателния срок при условното осъждане и предсрочното освобождаване, като още веднъж се обосновава необходимостта пробационните мерки да бъдат извадени от каталога на наказанията.

Предлага се законът да предвиди и при освобождаването от наказание (сега наказателна отговорност), както е при условното осъждане, възможност съдът да определи на дееца някоя от пробационните мерки за определен срок. Тя трябва да е съобразена с конкретна преценка на личността на извършителя, за да е в състояние да му въз(съ)действа поправително-възпитаващо и по този начин да минимализира опасността от рецидив.

Към края на този раздел се обсъждат и мерките, предвидени в чл. 53 НК, в контекста на последните изменения на наказателния закон⁵ в тази област. Въпреки, че сега те са уредени в общата част на закона - глава четвърта „Наказание” – мерките по чл. 53 *не са наказание*. По

⁵ ЗИДНК, ДВ, бр. 7 от 2019 г.

своята същност те се свеждат до принудително и безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата на определени вещи и по-точно средствата, предмета или придобитото чрез престъплението. Това е сравнително тежка последица с подчертано принудителен характер, „*своеобразна санкция*”, както справедливо я нарича ВКС⁶. Тя се прилага „*независимо от наказателната отговорност*” по отношение на вещи, пряко свързани с престъплението. По своя гражданскоправен ефект това отчуждаване прилича и дори е идентично с наказанието конфискация, но по своя наказателноправен характер – мярка, а не наказание – то е коренно различно. От една страна тя е реакция на извършено престъпление, по повод на което се налага, но – от друга – е насочена към бъдещето – с идеята и по този начин да се направи опит за ограничаване възможността за извършване на нови престъпления.

Мерките по чл. 53 НК имат и възстановителен ефект. Придобитото (по сегашната терминология на НК – пряката и непряката облага) чрез престъплението се отнема в полза на държавата, ако „*не подлежи на връщане или възстановяване*”.

Накратко е проследено в исторически и сравнителноправен аспект законодателството в областта на т. нар. гражданска конфискация като се прави извода за редица несъответствия и противоречия с основни правни принципи. Коментирани са международните договори, както и източниците на правото на ЕС в областта, вкл. взаимното признаване на решения от държавите – членки.

След обсъждането на мерките за въздействие, контрол и възпитание се обосновава въвеждането на една нова категория в санкционната система по НК. Става въпрос за т.нар. *допълнителни последици*, свързани с осъждането.

⁶ Р 155/2011 г., по НОХД 8/2011 г., III н.о.

Най-напред се предлага такава допълнителна последица да бъде „лишаването от право *на носене* на получени ордени, почетни звания и отличия”.

Основният акцент в тази част е върху проблемите, свързани с невъзможността лишените от свобода, изтърпяващи ефективно това наказание, да гласуват. На базата на анализ на съответните конституционни текстове, както и на решение на ЕСПЧ, се прави извод за необходимостта от синхронизация на разпоредбите на Конституцията чрез опосредяващата роля на наказателния закон и съобразяването с европейския стандарт. Прави се извод, че НК се нуждае от промяна в частта относно санкциите, където - в раздела "Допълнителни последици, свързани с осъждането" - изрично се установи задължение на съда, постановявайки ефективно наказание "лишаване от свобода" за престъпление (но не и за простъпка, според мен), едновременно с това да ограничи възможността на осъдения, за периода на изтърпяване на наказанието, да гласува. Разбира се, съответни изменения се налагат и в НПК.

* * *

В петата група са анализирани особеностите при наказването на *непълнолетните*; при *стадиите* на умишлената престъпна дейност и при *множество* престъпления.

Изрично се прави уговорката, че анализът не е по отношение на тези институти в цялост и дълбочина, а единствено през призмата на основната за съчинението тема.

Отбелязва се, че промените в условията за наказване на непълнолетните следва да се извършва при едновременното разглеждане на двата закона – НК и ЗБППМН.

Посочва се, че ако законодателят възприеме делението на наказателнопротивоправните деяния на престъпления и простъпки е възможен диференциран подход при наказуемостта на опита към тях, като в тази част анализът се основава на примери от чужди законодателства и по-старото българско право.

Анализирани са и различни варианти за промяна при наказуемостта на отделните видове множество престъпления, като е коментирани и варианта, съдържащ се в последния цялостен проект за нов НК.

* * *

В **шестата** група е разгледана границата между **наказателната и административнонаказателната** отговорност и санкционирането на **юридическите** лица.

Проблемите при първия въпрос не са малко: наличието на административни нарушения, визирани в Наказателния кодекс; налагането на „административно“ наказание при извършване на престъпление; дублиране на административно наказание и наказателна процедура за едно деяние и действието (съдържанието) на принципа *non bis in idem*. В тази си част анализът се основава освен на становища в доктрината и на практиката на ВКС, ЕСПЧ и Съда на ЕС. Целта е да се очертаят ясно проблемите и премахне ненужното, за да се подобри регламентацията на специфичните въпроси при наказването за престъпление. Правят се и съответни предложения.

Изразено е становище и по въпроса за т.нар. наказателна отговорност на юридическите лица (корпорации).

De lege lata българското законодателство предвижда възможността да бъде санкционирано с имуществена санкция юридическо лице

(корпорация) в случаите, когато то се е обогатило или би могло да се обогати от престъпление. Наред с имуществената санкция е предвидена и възможността за отнемане в полза на държавата придобитата от юридическото лице пряка или непряка облага от престъплението. Предлага се промяна в законовата регламентация. Следва да бъде приет отделен, самостоятелен закон за отговорността на юридическите лица, който да инкорпорира сегашните разпоредби на глава четвърта (чл. 82 - 83ж ЗАНН), да ги доразвие и прецизира.

Идеята отговорността на юридическите лица да бъде уредена в отделен закон съчетава от една страна съхраняване на основните принципи и положения на наказателното право, като от друга – дава възможност за разгърната уредба на отговорността на корпорациите при посочените хипотези.

* * *

Накрая са обобщени *изводите* от изследването и са формулирани предложения *de lege ferenda*.

Ето предложенията в систематизиран вид:

Да се премахнат съществуващите понастоящем В НК състави на административни нарушения, като въобще се преосмисли съотношението между наказателна и административнонаказателна отговорност, при съблюдаване на критерия – степен на обществена опасност. Това изисква съгласувани промени в НК, ЗАНН и другите административни закони.

Наказателният кодекс да възприеме двупартидното разграничение на наказателнопротивоправните деяния на престъпления и простъпки, като критерият за това е предвиденото наказание (например простъпки са тези, за които е предвидено наказание до една година лишаване от

свобода или друго – по-леко наказание). Да се преосмисли възможността за въвеждане на съответно диференцирани процедури в НПК при разглеждането на делата за двата вида.

Да се осъществи единна регламентация на наказанията; мерките за въздействие, контрол и възпитание и допълнителните последици в една глава на общата част на закона, озаглавена „Правни последици от деянието”. Първият раздел да включва общите положения (принципи относно) и видовете наказания. Вторият раздел да е посветен на мерките за въздействие, контрол и възпитание. Третият раздел следва да включва (предвижда) допълнителни последици, свързани (произтичащи от) с осъждането.

Общата част на НК ясно да разграничава наказанията на основни и допълнителни. Като основни наказания да се предвидят: доживотният затвор; лишаването от свобода и глобата; а като допълнителни: конфискацията, лишаването от военно звание и лишаването от право да се управлява МПС за определен срок.

Доживотният затвор без замяна да отпадне от каталога на санкциите по НК.

Изрично да се прогласи, че наказанието „доживотен затвор” винаги се предвижда алтернативно на наказанието „лишаване от свобода” в санкциите на нормите на особената част.

Да се променят сроковете (минимален и максимален) на наказанието лишаване от свобода, а именно – от три месеца до петнадесет години, а по изключение – до двадесет.

Да се въведе „подневната” система при определянето на наказанието глоба.

Да се предвиди възможността при неизпълнение за замяна на наложеното наказание глоба с лишаване от свобода в определена пропорция.

Да се обсъди и предвиди възможността за отлагане изпълнението на наказанието глоба – с определяне на мерки за въздействие по време на изпитателния срок, респ. последиците при неизпълнение на наложените мерки или извършването на престъпление в този срок.

Конфискацията (като наказание) да остане като възможност за безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата само на определени имущества или части от тях.

Да се обсъди възможността лишаването от военно звание – като допълнително наказание – да се предвиди и за други (освен визираните сега в глава XIII на особената част) състави на престъпления.

Да се прецизира уредбата – като допълнително наказание – на лишаването от право да се управлява МПС за определен срок.

*

В раздела, посветен на мерките за въздействие, контрол и възпитание да се включат:

- принудителните медицински мерки;
- особените конфискации по (сега) чл. 53 НК;
- принципната възможност за възлагане на възпитателни грижи – и чрез бланкет – препращане към специални закони, уреждащи реда и начина за прилагането им (ЗБППМН, ЗИНЗС и др.);
- съвкупността от мерки за контрол и въздействие без лишаване от свобода (сегашните пробационни мерки);

- заплащането на определена парична сума в случаите на освобождаване от наказание (сега чл. 78а НК);

- лишаването от право да се заема определена държавна или обществена длъжност;

- лишаването от право да се упражнява определена професия или дейност.

*

В раздела предвиждащ допълнителни последици, свързани (произтичащи от) осъждането, намирам за необходимо да се включат:

- ограничението (забраната) изтърпяващите ефективно наказание лишаване от свобода да участват в избори;

- възможността осъдените за тежки престъпления да бъдат лишени от правото да носят получени ордени, почетни звания и отличия;

- обявяването по подходящ начин публично на присъдата, съобразно конкретно указаното в нея от съда.

*

Да се преосмисли, прецизира и допълни уредбата на условното осъждане в следните насоки:

- да отпаднат някои остарели и практически неприложими изисквания като например възлагането на възпитателни грижи по време на изпитателния срок на обществена организация или трудов колектив;

- да се уредят на законово равнище правилата за осъществяване на общия контрол от съда относно възпитателните грижи и поведението на условно осъдените;

- да се засилят елементите на т.нар. възстановително правосъдие по време на изпитателния срок с акцент възстановяване на вредите, причинени от престъплението на пострадалия;
- да се запази (и дори разшири) възможността за времето на изпитателния срок на осъдения да бъдат назначавани определени пробационни мерки.

*

Да се преосмисли и усъвършенства уредбата на освобождаването от наказание (сега – от наказателна отговорност – чл. 78а НК) в следните насоки:

- институтът да се назове съгласно същината му – „освобождаване от наказание”;
- да отпадне автоматизма и се възстанови изискването за прилагането му при наличие на благоприятна прогноза за постигане целите на наказването и без определяне на наказание по НК;
- да се предвиди възможността – наред със заплащането на парична сума, за определен срок - на осъдения да се определят подходящи мерки за въздействие, контрол и възпитание.

*

Да се обсъди възможността за въвеждането в НПК (по примера на немския StPO) на института на условен отказ от повдигане на обвинение от прокурора, след одобрение от съда. За времето на изпитателния срок на обвиняемия да се определят подходящи мерки за въздействие,

контрол и възпитание, а след изтичането му и преценка за постигнатия ефект – да се постановява окончателен отказ (прекрояване на производството), или – при неблагоприятен резултат – обвинението да се повдига по общия ред.

*

Разграничението на наказателнопротивоправните деяния на престъпления и простъпки изисква задълбочена дискусия относно евентуални промени в материята за наказването при стadiите на умишлената престъпна дейност, в две насоки:

- дали да остане принципната наказуемост и при двете форми; или да се възприеме диференциран подход, при който, започнатото, но недовършено извършване на простъпка ще се наказва само в предвидените от закона случаи, и
- дали да остане сега съществуващото положение за наказуемост при този стадий единствено на деянията осъществени при пряк умисъл; или и тук ще се подходи диференцирано, като това изискване остане само за простъпките, а при престъпленията опитът да е наказуем и при евентуален умисъл.

*

Да се приеме отделен Закон за отговорността на юридическите лица, като сегашната уредба (чл. 83 – 83ж ЗАНН) съществено се доразвие и прецизира.

III. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА

КНИГИ

Strafrecht in Reaktion auf Systemunrecht: Bulgarien, Band 12, (Наказателното право като реакция срещу неправдите на системата: България, том 12), 117 с. (съавт.: Н.Филчев), (Hrsg. Eser, A., Sieber, U., Arnold, J.), **2009**, Berlin, Duncker&Humblot

Наказването за престъпление, С., 2019

СТУДИИ И СТАТИИ

Minderheitenschutz laut der Rechtprechung des bulgarischen Verfassungsgericht. (Защитата на малцинствата в практиката на българския Конституционен съд), (43-47) - *La proteccioio les minories I els Tribunals Constitucionals*, **2003**, Principat D Andora, Tribunal Constitucional

Обезпечение върховенства права посредством практики Конституционного суда Республики Болгарии. в: *Алманах конституционное правосудие в новом тысячелетии*, (161-169), **2004**, Ереван, НЖАР

Die Abschaffung traditioneller und die Einfuehrung neuer Sanktionen in Bulgarien. (Отмяната на традиционни и въвеждането на нови санкции в България), in: *Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Max-Planck-Institut fuer auslaendisches und internationales Strafrecht*, (237-250), **2005**, Berlin, Duncker&Humblot.

Die bulgarische Strafprozessordnung [Einfuehrung]. (Българският Наказателно-процесуален кодекс [Уводна студия]) - *Max-Planck-Institut fuer auslaendisches und internationales Strafrecht* - Freiburg, **2007**, (1-24), Berlin, Duncker & Humblot

Grundzuege der Bulgarischen Strafprozessordnung von 2005. (Основни положения в българския наказателен процес от 2005) - *Zeitschrift fuer die gesamte Strafrechtswissenschaft*, **2008**, Heft 1, (152-180), Berlin, W. de Gruyter

Основни заблуди за наказателното право. - *Общество и право*, **2009**, № 8, (7-13).

Sanktionen nach den Bestimmungen des bulgarischen Strafrechts (Санкциите по българското наказателно право), in: *Criminal Sanctions - the Gap between Idea and Use*, Editor Adem Sozuer, Istanbul, **2015**, (съав. Д. Кехайова).

Наказването според българското наказателно право. – в: *Наказателното законодателство – традиции и перспективи*. [Сб. доклади от науч. конф., орг. от катедра „Наказателноправни науки“ на ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“]. (121-129), С., Унив. изд. Св. Кл. Охридски, **2016**. (Състав.: Пл. Панайотов, Г. Митов, Н. Кузманова).

За някои особени състави на обсебване. - *Юрид. свят*, **2017**, № 1, (28-47).

За една малко известна дискусия. – В: *Научни четения в памет на Венелин Ганев и Никола Долапчиев*. [Сб. доклади от науч. конф., орг. от катедри „Наказателноправни науки“ и "Теория и история на държавата и правото" на ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“]. С., Унив. изд. Св. Кл. Охридски, **2017**, (25-31). (Състав.: Пл. Панайотов, Д. Вълчев, Кр. Манов).

50 години Наказателен кодекс – много или малко, в: *Съвременни предизвикателства пред наказателното законодателство* (Сб. доклади от международна научна конференция), (45-49), С., Унив. Издателство „Св. Климент Охридски“, **2018**. (Състав.: Пл. Панайотов, Г. Митов, Н. Кузманова).